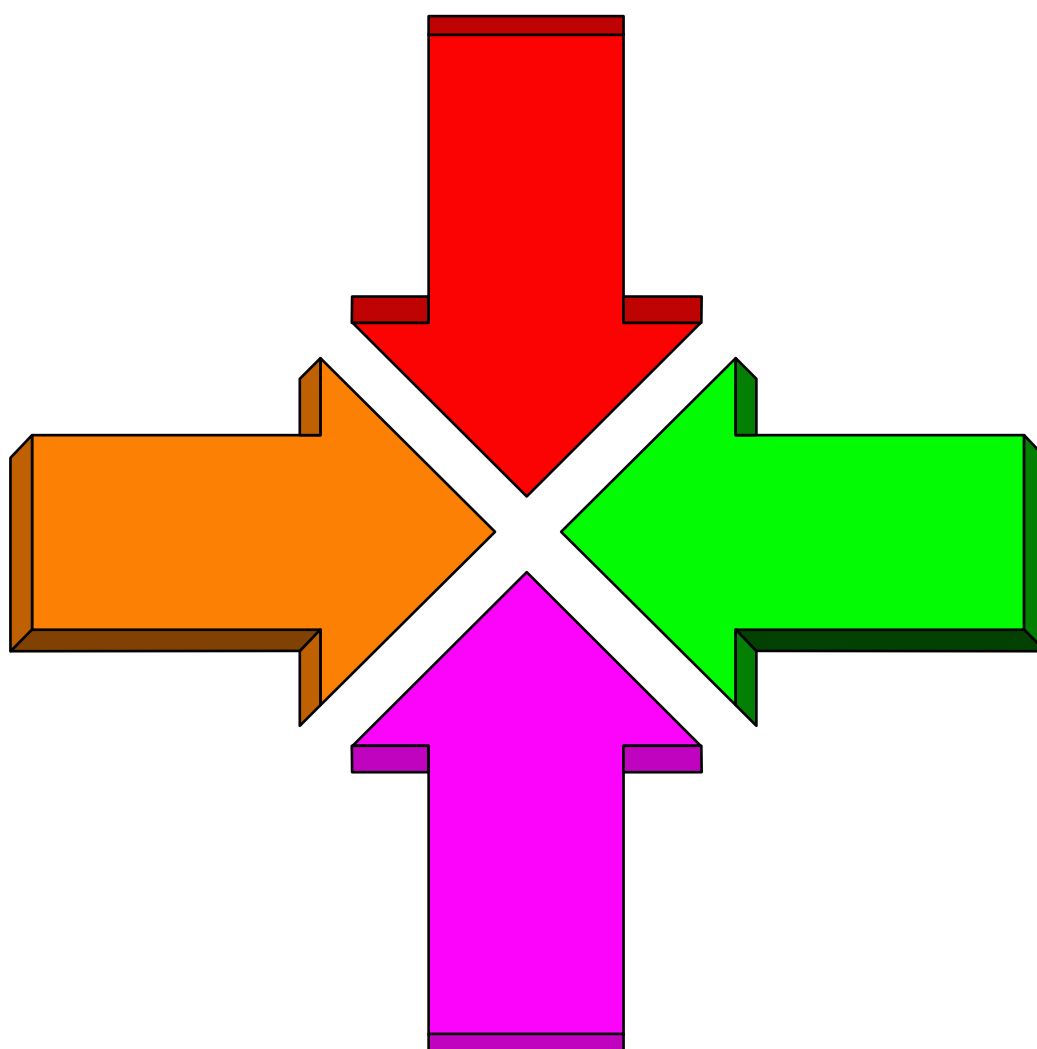

FYLKESMANNEN I AUST-AGDER

ÅRSRAPPORT 2008

1.1 Om embetet

Fylkesmann Hjalmar Inge Sunde fratrådte ved oppnådd aldersgrense 31.12.07. Assisterende fylkesmann Svein Åril har vært fungerende/konstituert fylkesmann gjennom hele 2008. Anne Sofie Syvertsen har fungert som ass. fylkesmann i tillegg til å være fylkeslege/avdelingsdirektør for sosial- og helseavdelingen.

Storingsrepresentant Øystein Djupedal ble i statsråd 19.12.08 utnevnt til ny fylkesmann i Aust-Agder. Han tiltrer embetet ultimo 2009.

Det har vært en spesiell utfordring å sørge for at nødvendige ledelsesgrep ble tatt også i 2008 til tross for fungeringene i embetsledelsen. Ledergruppen startet umiddelbart etter årsskiftet en gjennomgang av de viktigste strategiske styringsverktøy med sikte på nødvendige ajourføringer/oppdateringer. Dette har vært vellykket. Vi viser for øvrig til kommentarer i rapportens kap. 1.6 Ledelse og personalpolitikk. For øvrig har det på alle måter vært "business as usual" til tross for både diskusjon om forvaltningsreform og fylkesstruktur på Agder.

Den generelle tilstanden i embetet i 2008 vurderes som god. Vi har kompetente og motiverte medarbeidere med god tverrfaglig forståelse. Samarbeidet mellom ledelse, medarbeidere og tillitsvalgte fungerer godt. Gjennomføring og oppfølging av en stor medarbeiderundersøkelse fra høsten 2007 bekrefter dette.

Stram økonomi er den største utfordringen. God økonomistyring og åpenhet og involvering ved prioriteringene gjør at vi klarer å håndtere dette. Vi løser de fleste av kjerneoppgavene på en god måte. Vi har likevel måttet melde inn avvik av større eller mindre karakter i flere av de rapporter som FAD har bedt om i 2008. Vi har lagt vekt på å kommunisere den reelle situasjon til våre oppdragsgivende departementer og direktorater så tidlig som mulig. Når det gjelder styringsdialogen viser vi for øvrig til senere punkt i årsrapporten.

Som et lite fylke har vi klare konkurransefortrinn som vi bevisst søker å utnytte. Vi har bare 15 kommuner og dette gjør det mulig å ha god oversikt over de fleste utfordringene. Vi har jobbet aktivt for å vedlikeholde det gode forholdet til fylkeskommunens og kommunenes ledelse, både politisk og administrativt.

Det er på alle måter "kort vei" mellom embetet og kommunene. Forholdet til øvrig regional stat er også preget av nærhet og god kommunikasjon, jfr. senere under rapportens pkt. 2.1.

Tilstanden i fylket på de ulike politikkområdene vil fremgå av rapporteringen under pkt. 2.2 – 2.6 og de ulike resultatområdene. Vi vil særlig peke på at det er et økende og utstrakt samarbeid mellom de to Agderfylkene på en rekke områder. Ny E-18 fra Grimstad til Kristiansand, nytt universitet og god utvikling for flere eksportnæringer gir optimisme.

Den store skogbrannen i Mykland i Froland ga en spesiell beredskapsmessig utfordring i 2008. Fylkesmannen fulgte håndteringen av brannen tett, hadde en rapporterende og understøttende rolle ved hendelsen, og ivaretok også viktig kontakt for å sikre kritisk infrastruktur. Både justisministeren, mat- og landbruksministeren og kommunalministeren besøkte brannområdet og fylkesmannen hadde viktige funksjoner under besøkene.

Vi har også hatt en viktig rolle ved det økonomiske oppgjøret etter brannen. Det vises til egne punkter senere i årsrapporten.

I denne årsrapporten vil vi følge den inndeling som er gitt i rapporteringsmalen fra FAD. Vi vil imidlertid understreke at denne tilbakemeldingen må leses i sammenheng og at samme forhold kan være beskrevet fra litt ulik synsvinkel i ulike underpunkter. Vi viser ellers til tilbakemeldinger gitt i egne rapporteringsprogrammer og i styringsdialogmøter.

1.2 Rapportering på ressursbruk

Økonomi

I 2008 fikk embetet en tildeling på kap 1510 på 39 998 000 kroner inklusiv overskridelsessamtykke på 1 390 000 kroner. Regnskapet fra 2007 ble gjort opp med et mindreforbruk på 1 440 000 kroner som vi fikk overføre til 2008.

Regnskapet for 2008 viser flg resultat:

Kap. 1510 post 01/kap. 4510 refusjonsposter mv	Tall i kroner
Bevilgning på kap. 1510 post 01 i tildelingsbrevet 2008	-38.608.000
Overførte/inndratte midler fra 2007, jf brev av 26.06.2008 fra FAD	-1.440.000
Andre tilleggsbevilgninger/overskridelsessamtykker, sum*)*	-1.390.000
Inntekter kap. 4510 post 15 – Refusjon arbeidsmarkedstiltak	0
Inntekter kap. 4510 post 16 – Refusjon fødselspenger	-309.741
Inntekter kap. 4510 post 17 – Refusjon lærlinger	-26.700
Inntekter kap. 4510 post 18 – Refusjon sykepenger	-633.400
Sum bevilgninger og refusjoner	-42.407.841
Utgiftsført beløp post 01 – driftsutgifter	41.999.232
Inntektsført beløp kap. 4510.post 02 (Ymse inntekter **) (teknisk plan)	-118.450
Sum mer-/mindreutgifter utgiftspost 01	-527.059

* Jf brev fra FAD av 31. oktober 2008. Overskridelsessamtykke på kap. 1510 post 01 – Lønnsoppgjøret 2008.

Mindreforbruket på vel 500 000 kroner skyldes tilfeldige vakanser og noe høyere sykkelønnsrefusjon enn budsjettert. Det viste seg fortsatt vanskelig å rekruttere inn kvalifisert hjelp til kortere engasjement og vikariater i 2008.

Økonomistyring

Avdelingene utarbeider årlige virksomhetsplaner for de ulike samfunnssektorer og fagområder. Administrativ enhet og samordnings- og beredskapsenheten går i tillegg gjennom fellesområdene og setter opp årsplan for de avdelingsovergrepene.

Embetsledelsen setter i samråd med ledergruppen opp eget årlig økonomidirektiv med angivelse av de økonomiske rammer for avdelingene. Ved budsjettoppsettet tas det høyde for kjente forhold også i det året som følger etter budsjettåret.

Embetets strategiske plan gjelder normalt for 4 år. Strategisk plan ble gjennomgått tidlig i 2008 med sikte på ajourføring/justering for årene 2008/2009. Dette hadde sin årsak i usikkerheten med hensyn til utnevning og tiltredelse for ny fylkesmann og Stortingets endelige avgjørelse av forvaltningsreformen høsten 2008.

De foretatte risikovurderinger dreier seg i hovedsak om økonomiske rammer. Det er svært viktig med forutsigbarhet i tildelingene for et lite embete som vårt. Vi har for øvrig tradisjon for å bygge inn gode buffere i budsjettene for å unngå å komme i økonomiske problemer.

En annen risikofaktor er tilgang til kvalifiserte medarbeidere. Det har vært en urovekkende tendens til færre godt kvalifiserte søkere til ledige stillinger i de senere år. Omslaget i økonomien høsten 2008 vil kanskje redusere denne risikoen. De små og oversiktlige forhold i fylket gjør det antakeligvis lettere å foreta risikovurderinger enn der forholdene er større og mer sammensatte.

1.3 Andre forhold

Styringsdialogen

Vi er brukbart fornøyd med styringsdialogen med oppdragsgivende departementer og direktorater. Forventningene er rimelig klart angitt i tildelingsbrev og embetsoppdrag. Detaljeringsgraden i bestillingene fra departementer/direktorater er svært ulikt angitt i tildelingsbrevets kapittel 2. Dette gjør det vanskelig å rapportere helhetlig og balansert tilbake under punktene 2.2-2.6.

Det er viktig at embetsoppdraget blir ferdig så tidlig som mulig, og senest ved oversendelsen av endelig tildelingsbrev. Vi er glad for det økte fokus på sammenhengen mellom oppgaver og tildelte rammer.

Styringsdialogen er krevende både tids- og ressursmessig. Nesten alle møtene i Oslo medfører 2 dagers fravær. Vi kunne ønske større bruk av videomøter og forenkling av møtestruktur med departementer/direktorater.

Det ble gjennomført 4 embetsstyringsmøter med vårt embete i 2008. Vi er godt fornøyd med alle møtene, og særlig dialogen med MLD høsten 2008.

Rapportering

Fylkesmannen i Aust-Agder har fulgt opp arbeidet med systematisk sammenlikning også i 2008. Dette har gått uten store problemer.

Vi har også etter beste evne gitt tilbakemeldinger til FAD på ressursbruk på de ulike saksområdene. Dette har vært arbeidskrevende og ikke alltid like lett i et lite embete som vårt hvor oppgavene ofte løses på tvers, og en medarbeider har oppgaver innenfor flere resultatområder.

Saksbehandlingstid og rettssikkerhet

Klagesaksbehandling er et viktig område for fylkesmannen, både i forhold til enkeltpersoner og i forhold til kommunene som førsteinstans. Vårt inntrykk er at vi har et godt omdømme i fylket som rettssikkerhetsinstans.

Vi har også i år klart å holde de mål for saksbehandlingstid som departementene setter, både for klager etter sosialtjenesteloven og plan- og bygningsloven. Vi har i 2008 hatt en liten økning i antall behandlede byggesaksklager. Når det gjelder klagesaker etter sosialtjenesteloven er antallet avgjorte saker på samme nivå som i 2007.

Fylkesmannen i Aust-Agder påklaget et ikke ubetydelig antall dispensasjoner (62, særlig i strandsonen), som kommunene ga mot miljøvernavdelingens tilråding.

Rollen som klager harmonerer dårlig med rollen som uavhengig klageinstans for til dels samme saksområde. Flere av kystkommunene gir uttrykk for manglende tillit til settefylkesmannsordningen for disse klagesakene. Vi har forståelse for at det problematiseres når nabofylket oppnevnes som settefylkesmann.

Elektroniske tjenester

Fylkesmannen i Aust-Agder benyttet den nye elektroniske løsningen for utbetaling av partistøtte i 2008 og vi tok i bruk det elektroniske systemet for behandling av søknader om fri rettshjelp. Når det gjelder dette siste viser det seg at det byr på en del utfordringer å få flere advokater til å ta det i bruk.

Kart og stedfestet informasjon

Norge Digitalt i Agder er videreført med deltakere fra fylkesmennene, fylkeskommunene og kommunene i tillegg til Statens Kartverk. Utvalget har utarbeidet egen strategisk plan som fokuserer på tilrettelegging og utvikling av geografisk informasjon i regionen på et overordnet nivå. Fylkesmannen i Vest-Agder har ledet utvalget, mens Statens kartverk har hatt sekretariatsfunksjonene.

Vi har organisert GIS og geodataarbeidet i embetet i administrativ stab i tilknytning til IKT-funksjonene. Det er avsatt 40% stillingsressurs til koordinering. 40% stillingsressurs er i minste laget for å kunne ekspandere raskt nok innenfor dette området.

Vi har i løpet av året startet oppbygging av GIS-kompetanse i flere avdelinger, men vi ser at det fortsatt er landbruks- og miljøvernavdelingen som behersker området best og klarer å bruke stedfestet informasjon mest aktivt i saksbehandlingen. Dette gjelder i første rekke bruk av eksisterende geodata i plansaker.

Fylkesmannen i Aust-Agder har i løpet av 2008 implementert en kartløsning i Ephorte, basert på ArcIMS / GDWK. Det har vært ressurskrevende å få etablert dagens stabile løsning. Basisdata er oppdatert med data fra Norge Digitalt, samtidig som sentrale WMS løsninger er integrert. Embetet har i 2008 ikke hatt kapasitet til å produsere egne geodata.

Forvaltningsreformen

I og med at utlysningen av fylkesmannsstillingen i Aust-Agder har vært knyttet opp mot Stortingets avgjørelse av forvaltningsreformen, har dette vært et stadig tilbakevendende tema hos oss. Vi har holdt medarbeiderne løpende orientert om utviklingen, både via intranettet og i jevnlige infomøter for alle medarbeiderne. Det er også avholdt egne informasjonsmøter med de mest berørte avdelingene. Dette temaet har ikke skapt spesiell uro ved embetet. Vi har for øvrig god kontakt med fylkeskommunen om gjennomføringen videre.

Innkjøp

Fylkesmannen i Aust-Agder deltar i et interkommunalt innkjøpssamarbeid for offentlig anskaffelser (Agder IKS). I samarbeidet er det tilsatt flere personer med innkjøpskompetanse og det er etablert gode rutiner i henhold regelverk for offentlig anskaffelser. Spørsmålet om e-handel er tatt opp med innkjøpssamarbeidet uten at det har kommet til et konkret valg av løsning enda.

Fylkesmannsembetet har stor nytte av kompetansen og den bistand samarbeidet gir oss, og det er en langt rimeligere løsning enn om vi skulle ha bygget opp egen kompetanse for det relativt beskjedne volum vi har når det gjelder innkjøp. Det inngås rammeavtaler som vi kan gjøre avrop på for våre kjøp. Fylkesmannen har inngått egne avtaler innenfor enkelte områder som innkjøpssamarbeidet ikke dekker. Det er i 2008 oppnevnt innkjøpskoordinatorer i embetet.

Grønn stat

På innkjøpssiden er Grønn stat ivaretatt ved deltakelse i innkjøpssamarbeidet Agder IKS. Når det gjelder forbruk (av blant annet elektrisk kraft og papir) og avfallshåndtering, er dette en del av de tjenester vi kjøper av huseier – Aust-Agder Fylkeskommune. Målsettingene innenfor Grønn stat er tatt opp med huseier også i 2008. Vi har egen avtale og miljøgodkjent returordning for IKT-utstyr. Det er nedsatt en egen arbeidsgruppe som skal utarbeide en egen klimaplan for embetet.

Lærlinger

Embetet fikk ny lærling i kontorfaget høsten 2008. Tre lærlinger har tidligere tatt fagbrev, etter endt læretid i fylkesmannsembetet. Vi har svært gode erfaringer med å ta inn lærlinger i kontorfaget. Vi bruker en del tid på opplæring, men det gir gode muligheter for å vurdere og gå gjennom egen praksis. Dessuten har vi erfart at vi ganske raskt får reell hjelp til mange ulike oppgaver i administrasjonen.

Brukerundersøkelse

Vi har valgt ikke å gjennomføre brukerundersøkelse mot kommunene i 2008. Vi har en meget omfattende og løpende kommunedialog med faste arenaer for alle typer informasjonsutveksling. I tillegg gjennomførte embetsledelsen ultimo 2007 en besøksrunde i samtlige kommuner i forbindelse med fylkesmannsskiftet. Vi har derfor ønsket å avvente en ny spørreunde til kommunene ett år eller to.

Ledelse og personalpolitikk

Vi arbeider kontinuerlig med å fremme gode forvaltningsverdier i hele vår virksomhet. Vi legger sterk vekt på åpenhet, medvirkning og involvering på alle nivåer og er særlig bevisst toppledelsen må gå foran med et godt eksempel. Vi har hatt 5 felles informasjonsmøter der våre spesielle utfordringer i 2008 har vært formidlet. Vi har også i 2008 gjennomført en vellykket felles embetssamling med både kunnskaps- og kulturbygging.

Inkluderende arbeidsliv – staten som arbeidsgiver

Som angitt under pkt. 1.1 har vi i 2008 lagt særlig vekt på å utvikle en helhetlig og robust felles ledelse i embetet. Ledergruppen har vært mer involvert i viktige strategivalg enn tidligere og dette har bl.a. vitalisert de ukentlige ledermøtene.

Vi har hatt to interne lederutviklingsseminarer i 2008, det ene med ekstern foredragsholder, der vi bl.a. satte på dagsorden de ulike forventninger til lederne ved fylkesmannsembetet.

På ett av årets 2 statlige etatsjefsmøter hadde vi en bred gjennomgang av statens medarbeiderundersøkelse fra 2007 og en introduksjon av den helt ferske plattform for ledelse i staten. Dette var et vellykket fellesmøte mellom de statlige etater i Aust- og Vest-Agder der vi også fikk meget god bistand fra DIFI.

Vi gjennomførte en arbeidsmiljøundersøkelse mot slutten av 2007, der 88.5% av medarbeiderne svarte. Resultatene må gjennomgående sies å være svært gode. Det ble lagt et omforent løp for oppfølging av undersøkelsen i samarbeidsutvalget i februar 2008. I tilsvarende møte i februar 2009 fikk ledelsen ros fra organisasjonene for måten undersøkelsen er fulgt opp på.

Tidlig i 2008 gikk vi gjennom og oppdaterte en del viktige strategiske styringsverktøy; strategisk plan, delegasjonsreglementet, ledermøtene, møtestrukturen for øvrig, kommunedialogen, lønns- og personalpolitikken og informasjonsstrategien. Dette gir en god plattform for kontinuitet ved ny fylkesmanns tiltredelse.

Vi har ikke gjort organisatoriske endringer i 2008. Erfaringene ved å ha beredskapsenheten i samordningsstab under assisterende fylkesmanns ledelse, er ikke udelt gode. I samråd med de berørte parter vurderer vi nå en endret organisasjonsmessig tilknytning for beredskap.

Likestilling internt i embetet

I embetets personalpolitikk vedrørende likestilling er bla. Inn tatt målsetting om at kjønn ikke skal være bestemmende for lønnplassering eller lønnsutvikling. Videre er det i den lokale lønnspolitikken nyttet kjønnsnøytrale kriterier for lønnsfastsetting.

Nedenfor gis oversikter over antall ansatte hos Fylkesmannen i Aust-Agder fordelt på kjønn, stillingskategorier og lønnsnivå pr. 1.1. 2005, 2006, 2007 og 2008

1.1. 2005	Alle ansatte	Sekretærnivå	Saksbehandlernivå	Ledere
	Menn – Kvinner	Menn – Kvinner	Menn – Kvinner	Menn - Kvinner
Antall	38 – 46	1 – 8	29 – 31	8 - 7
Andel i %	45,2 – 54,8	11,1 – 89,9	48,3 – 51,7	53,3 – 46,7
Snitt lønnstr.	51,3 – 47,1	28 – 32,8	49,2 – 47,7	63,6 – 63,4
Diff. ltr.	4,2	4,8	1,5	0,2

Snittlønn i ltr. er ekskl. Fylkesmann på kontraktslønn

1.1.2006	Alle ansatte	Ledere	Øvrige
	Menn – Kvinner	Menn – Kvinner	Menn – Kvinner
Antall	37 – 43	8 – 7	30 - 32
Andel i %	46,3 – 53,7	53 – 47	48,4 – 51,6
Snitt lønnstrinn	52,3 – 48,7	64,5 – 65	49,3 – 45,5
Differanse ltr.	3,6	0,5	3,8

Snittlønn i ltr. er ekskl. Fylkesmann på kontraktslønn

1.1.2007	Alle ansatte	Ledere	Øvrige
	Menn – Kvinner	Menn – Kvinner	Menn – Kvinner
Antall	36 – 42	7 – 7	29 - 35
Andel i %	46 – 54	50 – 50	45 - 55
Snitt lønnstrinn	52,4 – 50,3	67,7 – 66,3	50,8 – 47,1
Differanse ltr.	2,1	1,4	3,7

Snittlønn i ltr. er ekskl. Fylkesmann på kontraktslønn

1.1.2008	Alle ansatte	Ledere	Øvrige
	Menn – Kvinner	Menn – Kvinner	Menn – Kvinner
Antall	34 – 46	6 – 8	28 - 38
Andel i %	45 – 55	42,8 – 57,2	42,4 – 57,6
Snitt lønnstrinn	58,9 – 53,9	68,8 – 72,4	57,2 – 50
Differanse ltr.	5,0	3,6	7,2

Snittlønn i ltr. er ekskl. Fylkesmann på kontraktslønn

I oversiktene fra og med 1.1.2006 er tallene slått sammen for sekretærnivå og saksbehandlernivå under rubrikken øvrige. Dette er gjort, da det etter hvert syntes noe kunstig å skille mellom disse nivåene. Alle ansatte i embetet har noe saksbehandling i sine oppgaver og er ansatt som konsulenter og oppover. Som kjent er førstesekretærer definert som saksbehandlere i Hovedtariffavtalen.

Oversiktene viser at differensen i lønnsnivå mellom kvinner og menn for embetet totalt er økt fra 4,2 i 2005 til 5 lønnstrinn i 2008. Kvinnelige ledere er i snitt høyere lønnet enn tilsvarende mannlige, men her er ikke fylkesmannen (mann) på lederlønn medregnet. Betenkelig er utviklingen for "øvrige ansatte", hvor lønnsdifferensen er drøyt 7 lønnstrinn i kvinners disfavør. Dette skyldes ikke kjønnsdiskriminerende lønnsfastsetting, men i hovedsak følgende forhold: 25 % av kvinnene under rubrikken "øvrige ansatte" har ikke høyere utdanning og er derved plassert på lavere lønnstrinn. Ingen menn er i denne gruppen.

I de senere år er det rekruttert inn flere yngre kvinner med kortere yrkeserfaring, jfr. ovennevnte kommentarer om søkerunderlaget til ledige stillinger ved embetet

Fordeling av kvinner og menn på avdeling pr 1.1. 2009	Antall kvinner	Antall menn	Sum
Ledelsen	1	1	2
Samordnings- og beredskapsenheten	1	5	6
Administrativ enhet	13	3	16
Justis- og byggesaksavdelingen	1	2	3
Landbruksavdelingen	6	6	12
Miljøvernavdelingen	7	7	14
Sosial- og helseavdelingen	8	7	15
Utdannings- og familieavdelingen	10	3	13
Sum	46	34	80

Det fremgår av oversiktene at kjønnsfordelingen totalt i embetet må anses som rimelig tilfredsstillende (henholdsvis 45 % menn og 55 % kvinner). Særlig på ledernivå er totalfordelingen god. Av 5 avdelingsdirektører er 3 kvinner, og av 14 ledere/nestledere totalt er 8 kvinner. Regjeringen hadde som mål 40% kvinneandel i statlige lederstillinger innen 1.07. 2006. Fylkesmannen i Aust-Agder har etter foranstående 57 % kvinnelige ledere ved siste årsskifte.

Kjønnsfordelingen varierer likevel betydelig mellom de enkelte avdelinger. Særlig administrativ enhet, og utdannings- og familieavdelingen har et mannsunderskudd.

2.1 Generelle samordningsoppgaver

Regional samordning

Fylkesmannens rolle som regional samordner er svært etterspurt. Mye tverrsektoriell samordning skjer i fagavdelingene, ikke minst i våre sammensatte avdelinger; sosial- og helseavdelingen samt utdanning- og familieavdelingen. Ukentlige ledermøter, samt plan- og tilsynsmøter er også viktige samordningsarenaer.

Vi har god dialog med andre statsetater i fylket. Vi har effektivisert og målrettet våre statlige etatsjefsmøter i 2008. Viktig samordningsarena er også to årlige møter mellom de statlige etater som dekker fylkene fra Vest-Agder til Buskerud og de 5 fylkesmennene.

Lokalt folkestyre

Fylkesmannen arbeider aktivt for å skape entusiasme og legitimitet for det lokale folkestyre, både i møter med kommunene, og ikke minst internt i embetet. Å være aktive lyttere til kommunale erfaringer, og bringe disse tilbake til regjeringen, er en viktig del av dette. Et eksempel fra siste år er fylkesmannens rolle i dialogen mellom Froland kommune og KR D angående det økonomiske oppgjøret etter skogbrannen i Mykland. Fylkesmannen vil gi ros til KR D for stor imøtekommenhet.

Tilsyn

Vi har gjort mye i 2008 når det gjelder samordning av statlige tilsyn. Vi har opprettet et statlig tilsynsforum som har faste møter for å utveksle erfaringer. Det settes også opp en felles statlig tilsynskalender i forhold til kommunene. Det har hittil ikke vært behov for egne møter mellom tilsynsetat, kommune og fylkesmann for å sikre dialog angående bruk av reaksjoner på avvik.

Råd og veiledning

Fylkesmannen har erfarne saksbehandlere på de aller fleste områder som gir råd og veiledning til kommunene angående lovforståelse. Det meste av denne kontakten skjer pr. telefon. De ulike avdelingene er også ute i kommune og holder kurs og samlinger.

Kommuneøkonomi

Vi har et innarbeidet opplegg for formidling av det økonomiske opplegget for kommunesektoren. En del av dette skjer sammen med KS Agder, KR D og Fylkesmannen i Vest-Agder. Kommuneøkonomi er også fast tema i de årlige ordfører- og rådmannsmøtene. Vi har ingen kommuner i ROBEK, men dette betyr ikke at kommuneøkonomien i fylket er spesielt god. Gjeldsbelastningen er gjennomgående svært høy. De fleste av kommunene er avhengig av aksjeutbytte fra Agder Energi for å gå i balanse.

Praktisk talt alle kommunene ved ordfører, rådmann og økonomisjef møter fylkesmannen til årlig skjønnssamtaler. Her står også utviklings- og fornyingsarbeidet i kommunene på dagsorden. Kommuneøkonomi, kvalitets- og fornyingsarbeidet er også hovedpunkter i de store tverrfaglige kommunemøtene som vi gjennomfører 5 av hvert år. I 2008 ble det utdelt noe mindre tilbakeholdte skjønnsmidler ("prosjektskjønn") enn tidligere. Dette skyldes at mye av restskjønnen ble brukt i spleiselaget ved oppgjøret etter skogbrannen i Mykland.

Livskraftige kommuner

Etter at "Livskraftige kommuner" fikk ny kontaktmann i Agderfylkene fungerer samarbeidet mye bedre enn tidligere. Fylkesmannen har bidratt med skjønnsmidler til Arendal kommune som kontaktkommune. Med mer ressurser kunne vi gjort mye mer med utadrettet virksomhet i forhold til skoler og samfunnet for øvrig.

Universell utforming

Fylkesmannen arbeider aktivt sammen med fylkeskommunen og kommunene om Universell utforming, særlig i plansammenheng. Utfordringene er spesielt fremhevet i den felles fylkesplan som er under utarbeidelse. Det har også i 2008 vært avholdt erfaringsseminar i samarbeid med fylkeskommunene i Aust- og Vest-Agder. Fylkesmannen bruker også kommunedialogen og andre møtearenaer som er naturlige for å fremme universell utforming.

2.2 Velferd, helse og personleg tenesteyting

Demografiske endringer – langvarige og sammensatte problem

I arbeidet med Omsorgsplan 2015 er det i ulike møter med kommunal omsorgstjeneste satt søkelys på endring i demografien, bl.a. ved at foreleser fra SSB holdt foredrag på vårt årlige høstmøte. Vi har foreløpig lite problemstillinger vedr. omsorgstjenester til ikke vestlige innvandrere.

Større og mer aktuelle utfordringer knytter seg til levekårsproblematikk med en stor andel uføre, høyere dødelighet, lavere gjennomsnittlig inntekt, høyt forbruk av vanedannende medisiner og et ikke ubetydelig dop- og narkotikamisbruksmiljø. Dette, og mer til, følger fylkesmannen kontinuerlig med på. Forholdene omtales i medisinalmeldingen (helse- og sosialmeldingen). Det gis også orienteringer i møter med kommunens øverste administrative og politiske ledelser, og mange kommuner har etter hvert også satt levekår på dagsorden.

Samhandling mellom kommunale helse- og sosialtjenester og spesialisthelsetjenesten

Fylkesmannen har som en del av kvalitetsstrategien arbeidet systematisk med å skape møteplasser for erfaringsutveksling omkring samhandling mellom kommunale helse- og sosialtjenester og de andre helsetjenestene. God kvalitet forutsetter at tiltakene er samordnet og preget av kontinuitet.

Fylkesmannen har gjennomført en egen kartlegging av samarbeidsrutiner i kommunene, mellom kommunene i Aust-Agder og mellom kommunene og helseforetaket. Videre har samtlige kommuner inngått samarbeidsavtaler med Sørlandet sykehus helseforetak om

1) inn og utskrivning og individuell plan   2) overordnet avtale og   3) "pårørende avtale".

En særlig satsning på kvalitetsarbeid skjer innen rus- og psykisk helsearbeid. Her er det gjennomført regionmøter med kommunene for å kartlegge utfordringene fremover.

Fylkesmannen og Helsetilsynet i Aust-Agder har sterkt fokus på samhandlingsperspektivet, og har deltatt i møter med partene for generell kvalitetsforbedring og i enkeltsaker. Sykehuset har ikke overbelegg som følge av at kommunene ikke kan ta imot ferdigbehandlede pasienter. Samhandlingsproblemene handler først og fremst om et tjenestetilbud preget av helhet og kontinuitet uten brist i noen ledd, og om tilstrekkelig kompetanse og personellressurs i kommunene til å ta i mot de faglige utfordringene som kommer.

Tilsynsvirksomhet

Det ble gjennomført 13 systemrevisjoner mot helsetjenestene, herav 3 med spesialisthelsetjenesten, og 10 med kommunale helsetjenester. Volumkravet er således overholdt. Helsetilsynet i Aust-Agder skal medvirke til at det felles mål med 45 tilsyn med spesialisthelsetjenesten innenfor helseregion Sør-øst oppfylles. Ressurssituasjonen generelt, og begrenset legefaglig kompetanse i avdelingen, gjør det ikke mulig å medvirke i mer enn 2-3 tilsyn med spesialisthelsetjenesten årlig.

Fylkesmannen hadde et volumkrav på 7 systemrevisjoner etter sosialtjenesteloven i 2008. Det ble gjennomført 9 revisjoner, hvorav 6 var landsomfattende tilsyn med tjenester til barn fra barnevern-, helse-, og sosialtjenesten. Vi har ikke hatt tilsyn særlig innrettet mot tjenester til personer med minoritetsbakgrunn.

Både Landsomfattende tilsyn, der tema er fastlagt, og egeninitierte tilsyn der både tema og kommune bestemmes lokalt, er valgt ut fra en risikoanalyse.

I forhold til kommunene er det gjennomgående svake styringssystemer for å sikre faglig forsvarlighet. Det gjøres veldig mye godt arbeid fra det enkelte helsepersonell i kraft av deres faglige kvalifikasjoner. Utfordringen ligger først og fremst på systemnivå, og ta i bruk erfaringer (avvik, feil, systematiske brukerkurs mv) i det kontinuerlige kvalitetsforbedringsarbeidet. Man har også utfordringer i å ta i bruk de virkemidlene som kommunene har for å styre tjenestene (samarbeidsutvalg, driftsavtaler mv). Helsesektoren har generelt få ledere i forhold til antall ansatte og de krav som følger av regelverket for å sikre rettssikkerheten etter helse- og sosiallovgivningen.

Opptrappingsplanen for psykisk helse/psykisk helsevern.

Som en del av landsomfattende tilsyn med DPS'ene ble det gjennomført systemrevisjon ved DPS-Aust-Agder. Det ble ikke funnet avvik, men gitt tre merknader.

De øremerkede midlene fra opptrappingsplanen for psykisk helse har bidratt til å skape mer en 140 årsverk i kommunene i Aust-Agder, hvorav mer enn 106 årsverk for voksne og 33 for barn og unge. I tillegg har kommunene finansiert 154 årsverk med egne midler, totalt 294 årsverk. Kommunene i Aust-Agder har langt på vei nådd målene som er satt for opptrappingsplanen, men det er fortsatt utfordringer.

Kommunene har skapt tjenester av god kvalitet og har utviklet et godt samarbeid med brukerorganisasjonene, men det er fortsatt rom for forbedringer. For personer med store og sammensatte behov trengs fortsatt bedre koordinering og samarbeid.

Det er vårt inntrykk at kommunene har greid å skape robuste og gode tjenester som er godt integrert i kommunenes samlede tjenesteapparat. Dette muliggjør at tiltak og tjenester etablert i opptrappingsplanperioden kan videreføres og utvikles også i årene framover.

Kompetanse og kvalitet i sosialtjenesten/NAV

Ved utgangen av 2008 er 12 av 15 kommuner etablert med NAV kontor i Aust-Agder.

Ingen tvister mellom Arbeids- og velferdsetaten og kommunene er bragt inn til Fylkesmannen for mekling.

Felles samarbeidsarena bestående av NAV fylkesledd, KS og Fylkesmann er videreført i 2008 med regelmessige møtepunkter. Embetet er også representert i NAV kompetanseråd hvor målsetting er å koordinere opplæringsaktiviteter rettet mot NAV lokalkontor.

2008 har en særlig lagt vekt på kompetanse knyttet til innføringen av kvalifiseringsprogrammet. Til tross for høyt fokus på måltall ser en at de fleste lokalkontor lykkes med å få iverksatt gode program rundt den enkelte deltaker.

I felles fylkesprosjekt for implementering av KVP bestående av NAV og FM er samarbeidet utmerket. En ser at i forbindelse med etablering av NAV kontor er presset på, og behovet for kompetanse svært høyt. Felles fylkesprosjekt har derfor valgt å fokusere på opplæringsaktiviteter som understøtter produksjonen direkte.

Opptrappingsplan for rusfeltet

Det er ansatt rusrådgiver ved embetet 01.04.08.

Rusrådgiver har sammen med rådgiver for psykisk helse og ass. avdelingsdirektør høsten 2008 hatt regionsvise møter med alle kommunene i fylket med fokus på status for opptrappingsplan psykisk helse og oppstart av opptrappingsplanen for rusfeltet. Kvalitet i tjenestene og kvalitetsstrategien var sentrale tema i møtene, det samme var helhetlig rusmiddelpolitiske handlingsplaner og informasjon om de ulike tilskuddsordningene til kommunalt rusarbeid og boligsosialt arbeid. For å stimulere til nye tiltak/prosjekt og bedre utnyttelse av tilskuddsmidler har det vært arrangert et eget prosjektverksted der alle kommuner har vært invitert med sine prosjektideer. Det har også vært gjennomført besøk til alle kommuner/prosjekter som mottok tilskuddsmidler for 2008 til kommunalt rusarbeid og/eller boligsosialt arbeid.

Arbeidet med kompetansehevede tiltak har vært en prioritert oppgave og det har både vært arrangert og gitt tilskudd til flere opplæringstiltak:

- Det er gjennomført 2-dagerskurs i saksbehandling, med spesielt vekt på tildeling av tjenester til personer med rusmiddel-/psykiatrisk problematikk, samt innføring i Pasientrettighetsloven.
- Det er gjennomført 2-dagers seminar om kommunalt rusarbeid med fokus på rus i familieperspektiv og forvaltningsrett.
- Det er gjennomført et 2-dagers oppfølgingsseminar om kommunalt rusarbeid med fokus på barneperspektiv og handlingskompetanse.
- Det er gjennomført ulike opplæringstiltak for NAV ansatte i samarbeid med NAV Fylke der rusmiddelproblematikk også har vært tema.
- Det er gitt tilskudd til å gjennomføre opplæringstiltak i rusmiddelproblematikk for alle ansatte i Kriminalomsorgen på Agder.
- Det er gitt tilskudd til å arrangere kurs om taushetsplikt i kommunal samhandling.
- Det er gitt tilskudd til deltakelse på kurs/konferanser med tema rusmiddelproblematikk og LAR-behandling.
- Det er gitt tilskudd til forebyggende tiltak rettet mot barneskoler (5. – 7. klasse) i forbindelse med TV-aksjonen 2008.

Det er laget en kompetansehevingsplan for 2009 og 2010 i samarbeid med Kompetansesenteret for rus, region Sør, Borgestadklinikken.

Pasientrettighetsloven kap. 4A

Fylkesmannen i Aust-Agder har holdt opplæring for ledere, tannleger og kommuneleger i alle fylkets kommuner gjennom fire regionale samlinger, samt vært delaktig i opplæringen overfor representanter for spesialisthelsetjenesten sammen med Fylkesmannen i Vest-Agder. Fylkesmannen har også holdt opplæring for vernepleiere ved Universitet i Agder, Fakultet for Idrett og Helse, avdelingen Arendal. Til sammen har over 200 fått opplæring.

På forespørsel har fylkesmannen vært behjelpelig med internopplæring i Arendal kommune, og vil fortsette med opplæringstilbud til de øvrige kommunene i fylket ut over året 2009.

Det ble i slutten av året sendt et brev til alle kommunene, kommuneleger, fylkestannlege og helseforetak i Aust-Agder hvor Fylkesmann ba om en kontaktperson for hver organisasjon og oversikt over opplæringsplanen videre.

Handlingsplan mot kjønnslemlesting

Kjønnslemlestelse var tatt opp som tema i samling for helsesøstergruppa og jordmorgruppa sommeren 2007. Velilederen er derfor gjort kjent ute i kommunene. Fylkesmannen i Aust Agder ble ikke tildelt midler til å arbeide med temaet i 2008, men søkte på eget initiativ og fikk tildelt kr. 50 000 fra BLD. Repr. fra Fylkesmannen deltok i seminar arrangert av BUFetat i Tønsberg nov. 08 med sikte på å orientere seg bedre. Vi fikk opprettet kontakt med RVTS, Kr. sand, og har i samarbeid med dem tatt initiativ til et møte for alle embetene i gml. Region Sør for å drøfte hvilken strategi vi skal velge for å få økt fokus på temaet innenfor et bredt segment av det offentlige tjenesteapparatet. Her vil representanter både fra barnevern-, utdanning, sosial- og helsetjenesten hos fylkemennene være tilstede. Vi vil benytte allerede tildelte midler til økt aktivitet på området, alternativt søke om "friske" midler i 2009.

Folkehelse

Som et ledd i å bidra til å utjevne sosiale helseforskjeller er folkehelsearbeidet i år blitt mer spisset mot utsatte grupper. Vi hadde ambisjoner om å etablere nettverk med attføringsbedrifter for å etablere folkehelseorienterte tiltak til personer under yrkesmessig attføring. Dette er ikke gjennomført, men folkehelse er blitt presentert som et tema under samling for lederne av attføringsbedriftene i Sør-Norge og for bedriftshelsesamlinger.

Det arbeides også mye med dette på kommunalt nivå i flere kommuner i regi av "BEDRE HELSE AUST-AGDER". "BEDRE HELSE AUST-AGDER" har som mål å etablere et tilbud - en "Helsekilde", hvor personer med livsstils relaterte plager eller sykdommer kan henvende seg for å få hjelp over tid med å endre levevanene. Ved "Helsekilden" tilbys en helsesamtale eller en motivasjonssamtale, og hjelp til å finne et passende tilbud. I Arendal arbeides det i tillegg med et samarbeid mellom dette tiltaket og attføringsbedriften Durapart i prosjektet RIS - rehabiliteringsintegreert senter. NAV og "Psykisk helse" er med i dette samarbeidet. Froland, Bykle og Gjerstad starter opp tilsvarende tilbud som prosjekt kommunene Grimstad, Arendal, Tvedestrand og Lillesand i løpet av våren 2009. Det arrangeres halvårige nettverkssamlinger med ansatte i de "lokale" Helsekildene i regi av folkehelserådgiver. Kommunene blir også fulgt opp med faglige råd og veiledning. Det er tatt initiativ til etablering av "Treningskontaktordning" i fylket. Det er arrangert et orienteringsmøte med ledelse og ansvarlig for støttekontaktordningen i kommunene, samt praktisk opplæring av støttekontakter i regi av Helse Førde. 5 kommuner har etablert ordningen.

Partnerskapet "Folkehelse i Agder" arbeider systematisk med å bygge opp dette samarbeidet. Fra å bruke tid på etablering og forankring lokalt, brukes det nå mer tid på faglige satsinger. 11 av fylkets 15 kommuner deltar. Ytterligere to kommuner blir med fra våren 2009. Fylkeskommunen og fylkesmannen "deler" på oppfølgingen av kommunene. Fylkesmannen følger opp kystkommunene Arendal, Grimstad, Lillesand, Risør og Tvedestrand.

Kommunene fikk tilbud om opplæring i nettportalen "Kommunehelseprofiler" ved 4 anledninger i 2007. Det var liten respons på invitasjonen. Folkehelsekoordinatorene i partnerskapet "Folkehelse i Agder" er orientert om denne siden og skulle fått opplæring i bruk av denne. Den aktuelle møtedagen ble siden tatt ut av drift uten at det ble varslet på forhånd. Vårt inntrykk er at kommunene ikke bruker dette verktøyet i særlig stor grad.

Ytterligere 2 kommuner i Aust-Agder, Arendal og Valle, har deltatt i studiet Helse i plan i Vestfold dette året.

I forbindelse med rullering av kommuneplaner deltar avdelingen i utvidet planforum, som er en møteplass for kommunene, fylkeskommunen og fylkesmannen. Her presenterer kommunene sitt planprogram, og viktige kommunale utfordringer blir belyst og diskutert. Fylkesmannens representanter kan i denne dialogen presentere viktige nasjonale føringer innen de ulike saksbehandleres fagområder. Fra vår avdeling gis det innspill innen våre tilsyns- og innsatsområder. Sosial ulikhet i helse, universell utforming, og sammenhengen mellom levekår, livsstil og helse har vært tema i alle møtene med kommunene dette året. Fylkesmannen gir en samordnet skriftlig tilbakemelding til kommunen etter at dette medvirkningsmøtet er gjennomført.

Mange av de samme temaene blir tatt opp i Fylkesmannens dialogmøter med kommunene. Gjerne minst to kommuner pr. år.

Ved gjennomgang av kommuneplanene i fylkets 15 kommuner ser vi at 4 kommuner, Arendal, Grimstad, Lillesand og Birkenes har folkehelse som eget mål og tema. 2 kommuner, Evje - og Hornnes og Froland omtaler dette. De øvrige 9 kommuner har ikke beskrevet dette temaet i særlig grad. 4 kommuner har meldt rullering av kommuneplanen og bedt om innspill til "folkehelse og levekår".

Omsorgsplan 2015

Organiseringen av Omsorgsplan 2015 hos Fylkesmannen i Aust-Agder er gjort enkel: Seks personer med hovedansvar for ulike områder danner en Styringsgruppe. Avdelingsdirektør / Fylkeslege leder gruppa, mens en er sekretær og koordinator. Det avholdes ca. ett styringsgruppemøte pr. mnd., men de enkelte deltakerne møtes oftere i mindre samarbeidsmøter.

Det kan være vanskelig å vite nøyaktig hva og hvem som er aktuelle i arbeidet med Omsorgsplan 2015. Vi har valgt å ha en bred tilnærming, og ser det som naturlig at både folkehelse, ernæring, pasientrettighetsloven kap. 4A, IPLOS og TaKT, har sin naturlige plass i arbeidet.

I 2008 har vi bl.a. hatt følgende aktiviteter:

- 10 styringsgruppemøter, en heldags- og to todagers konferanser med alle kommunene i fylket.
- Det har vært avholdt et emnekurs for allmennlegene.
- Behandlet søknader om diverse tilskudd.
- Omsorgsplan 2015 har vært presentert og omtalt på diverse samlinger i regi av Fylkesmannen.
- Hatt samarbeidsmøter med Husbanken både lokalt og regionalt.
- Deltatt på de samlinger Helsedirektorat og Helsetilsyn har hatt.
- Deltatt i nettverksarbeid.
- Lagt stoff ut på hjemmesiden.
- Tett kontakt med Undervisningssykehjemmet i Aust Agder (Feviktun)
- Samarbeid med Universitetet i Agder, Fagskolen på Dahlske videregående skole, Aust Agder Fylkeskommune, Aksjon Helsefagarbeider, Folkeuniversitetet, KS

Vi betrakter oss nå som ferdige med informasjons- og presentasjonsarbeidet med Omsorgsplan 2015. Fokus videre vil være gjennomføringen av de forskjellige delplanene. Et viktig arbeid for oss vil bli å koordinere disse, se sammenhenger og kunne presentere Omsorgsplan 2015 som en helhetlig tenkning for å løse de utfordringene vi alle vil møte om få år.

Fylkesmannen har lyst ut og tildelt midler bl.a. til regionale nettverk innen demensomsorgen.

Fylkesmannen i Aust-Agder avholdt i april 2008 et klinisk emnekurs i geriatri rettet mot fastleger. 47 av fylkets ca 80 fastleger og kommuneleger deltok. Kurset dekket tema som takling av utagerende adferd hos demente, multifarmasi, demensutredning og behandling, fører kortvurdering ved demens, ernæring og allmennlegenes rolle i forhold til den demente. Kurset gikk over to dager fra kl12-20 og var godkjent som klinisk emnekurs i allmenntillegisin og valgfritt kurs for indremedisin og geriatri.

På dagskonferanse i mai 08 ble Demensomsorgens ABC, demensfyrtårn og andre tiltak i regi av Nasjonalt Kompetansesenter for aldring og helse presentert for ca. 70 deltakere fra kommunal omsorgstjeneste.

Omsorgsplan 2015 inkl. Demensplan 2015 var tema på sosial- og helseavdelingens 2 dagers konferanse for 100 av fylkets sosial- og helsepersonell høsten 2008. To representanter fra undervisningssykehjemmet Fevikun sammen med ansatt hos Fylkesmannen var deltakere på konferanse i regi av Kompetansesenteret. Etter dette har Fevikun fått hovedansvar for implementering av Demensomsorgens ABC i fylket. Det er stor interesse for å sette i gang studiegrupper, bare i Grimstad kommune startet ca. 90 ansatte opp senhøsten 08.

Øvrige kommuner i fylket vil få tilbud om oppstartsseminar i mars 2009.

Fylkesmannen deltar inn i undervisningssykehjemmets opprettede demensnettverk med råd og veiledning.

Det er i gang kompetansegivende videreutdanning for høyskoleutdannede innen demens både i regi av Folkeuniversitet og Universitetet i Agder, med ca. 40 studenter til sammen. Studiet støttes av Fylkesmannen via Kompetanseløftet 2015.

Tilbudet til demente står på dagsorden både i kontinuerlig dialog med kommunal omsorgstjeneste og via tilsynsvirksomhet er Tilrettelegging av botilbud til demente er aktuelt tema ved vurdering av søknader om investeringstilskudd.

Fylkesmannen har ikke i 2009 særskilt tatt opp tema pårørende og aktivitetstilbud til demente. Dette vil være satsningsområder i 2009.

Kompetanseplanlegging.

Et delmål innen Kompetanseløftet 2015 er å øke aktiviteten i planarbeidet når det gjelder kompetansebeholdning (hvilken kompetanse de ansatte i kommunen innehar) kompetansebehov (hvilket kompetansebehov kommunen vil stå overfor i årene framover) og planer for kompetanseoppbygging (hvordan kommunen skal greie å skaffe den nødvendige kompetansen.) Planarbeidet bør også inneholde tiltak for rekruttering til nye stillinger og erstatningsbehov, dvs. når ansatte slutter i tjenesten, enten ved overgang til andre stillinger eller med pensjon. I 2008 har særlig Arendal kommune jobbet aktivt med å få på plass en omfattende kompetanseplan. Utfordringen for Arendal kommune og øvrige kommuner er å knytte planen opp mot forpliktende budsjettvedtak slik at de gode tiltakene kan realiseres.

Forøvrig vises til rapportering under resultatområde 86.3

Investeringstilskudd

Det er anbefalt tilskudd til 5 omsorgsboligheter. Andre innkommende foreløpige søknader har vært feil, eller utenfor ordningen.

2.3 Oppvekst, barnehager, utdanning og likestilling

Barnehage

Fylkesmannen har gjennomført ulike typer møter med kommunene i arbeidet med å iverksette Regjeringens politikk om full barnehagedekning. I møter som Fylkesmannen har med alle ordførerne og rådmenn i kommunene har avdelingen informert om statlig politikk på området. Betydningen av full barnehagedekning er og understreket i møter med alle kommunene og i møter med enkelt kommuner. Fylkesmannen opplever at det fortsatt er stort behov for veiledning og informasjon, både til kommuner og private barnehageeiere. For saksbehandlere med ansvar for barnehageområdet i kommunene gjennomførte fylkesmannen i 2008 en studietur til Island der temaet var likestilling i barnehagen

Aust-Agder hadde 5 597 barn i barnehage per 31.12.2008. Det er en økning i antall barn på vel 6 %. Det er størst økning i kategorien 41 timer eller mer, og deretter i de to neste oppholdskategoriene. De laveste oppholdskategoriene hadde totalt sett, en klar nedgang.

I Aust-Agder er det bare en kommune som rapporterer at de ikke har nådd målet om full barnehagedekning per. 01.01.09. Denne kommunen har ikke nådd målet grunnet problemer med tomt og regulering samt at kommunen har stor tilflytting og økt etterspørsel etter barnehageplass.

Kommunene samarbeider i tre nettverk som bl.a. tilbyr kurs om kompetanseutvikling til de ansatte i barnehagene. Flere av nettverkene har i 2008 arbeidet med å utvikle en felles veiledning for gjennomføring av kommunens tilsyn med barnehagene. Kommuner og barnehager har i tillegg fått tildelt utviklingsmidler etter søknad. Fylkesmannen har sett til at samtlige barnehager har mulighet for å benytte tiltak som er finansiert fra fylkesmannen.

Fylkesmannen er en pådriver i arbeidet med å rekruttere og ikke minst beholde menn i barnehagene, jf også initiativ til studieturen.

Det ble gjennomført tilsyn med 3 kommuner etter systemrevisjonsmetoden i Aust-Agder på barnehageområdet i 2008. Temaet for tilsynet var kommunenes tilsyn med barnehagene og kommunens regnskapsføring av særskilte tilskudd

Tilskuddsforvaltningen er gjennomført etter planen. Fylkesmannen har veiledet kommuner og private eiere i likeverdig behandling. Det vises til særskilt økonomirapportering.

Fylkesmannen i Aust-Agder mottok 4 klager etter barnehageloven i 2008. Klagen gjaldt likeverdig behandling. Det vises til oversikt i tabell.

Utdanning

I embetsoppdraget fra KD/UDIR for 2008 var det klare styringssignaler om at arbeid med tilsyn skulle utgjøre hovedtyngden av oppgavene på utdanningsområdet. I en liten avdeling der arbeid med andre forvaltningsoppgaver tar en stor andel av ressursene er dette problematisk, men avdelingen har også i 2008 nyttet en større andel av ressursene på tilsynsoppgaver enn tidligere. De fleste i avdelingen arbeider med tilsyn i større eller mindre andel av stillingen. Det er lagt ned et betydelig arbeid med å systematisere oppdraget og gjennomføre tilsynsarbeidet mot kommunesektoren og andre aktører på utdanningsområdet. Avdelingen deltok i 2008 med flere personer på de ulike skoleringssamlinger og konferanser som ble arrangert vedrørende tilsyn.

Tilsynene i 2008 er gjennomført etter ulike modeller men i hovedsak er systemrevisjonsmetodikken brukt. Det er i alt gjennomført Nasjonalt tilsyn i 4 kommuner og fylkeskommunen etter § 13-10 i opplæringslova der en benyttet tilsendt prosedyre og maler for samtaler. Det vises til sær rapportering i rapport per 1. juli 2008 til utdanningsdirektoratet. Videre er det gjennomført tilsyn i 3 kommuner etter § 2-15 gratisprinsippet, skriftlig tilsyn med timetallet med de to private videregående skolene basert på malen fra det nasjonale, skriftlige tilsynet med fylkeskommunen, skriftlig tilsyn i alle kommunene etter § 2-3 plikt til å gjennomføre elevundersøkelsen og skriftlig tilsyn i alle kommunene etter § 2-8 språklige minoritetsrettigheter. Dette tilsynet avsluttes med rapportskrivning i 2009. Det er gjennomført tilsyn med alle 8 privatskolene. Tre av tilsynene har krevd mye oppfølging.

Fylkesmannen har gjennomført ettersyn og kontroll av folkehøgskolenes regnskap. En har og bidratt med råd og veiledning av generell art.

I Aust-Agder var det i 2008 relativt få klager på utdanningsområdet. Det er behandlet klager på standpunkt karakterer, spesialundervisning, skoleskyss, og nærskoleprinsippet. For øvrig vises det til kapittel 3 og tabell under resultatområde 31. Mange av sakene er fulgt opp med informasjon og veiledning i etterkant. Det relativt lave klageomfanget kan ha ulike forklaringer, bl.a. at tjenestene oppfyller brukernes forventninger eller at det er mangelfull informasjon om rettigheter og klageadgang. Fylkesmannen følger opp dette i veiledning mot kommunene og tilsynssammenheng. Fylkesmannen har imidlertid erfart at det er økt fokus på problem angående mobbing og har fått et økende antall henvendelser på dette området.

Oppfølging av Kunnskapsløftet var et annet hovedoppdrag i embetsoppdraget. Fylkesmannen har i 2008. Fylkesmannen har, etter forespørsel fra kommunene, hatt et krevende arbeid med å koordinere ulike kompetanseutviklingstiltak med utdanningstilbydere og skoleeierne. Det er etablert et egen møteplass, for begge Agderfylkene der det sitter representanter for skoleeierne fra kommunene og fylkeskommunene. Sentralt i arbeidet med Kunnskapsløftet har også vært et initiativ mot begge Agderfylkene fra rektor ved Universitet i Agder og fylkesrådmannen i Vest-Agder, kalt skoledugnaden i Agder. Samtlige kommuner i begge fylkene deltok i et arbeid med målsetting å øke kvaliteten på opplæring i grunnskolen og videregående opplæring. Arbeidet blir fulgt opp i 2009. Fylkesmannen samarbeider videre med UIA om flere andre prosjekter som er initiert av Utdanningsdirektoratet og som forutsetter et slikt samarbeid.

Fylkesmannen har gjennomført embetsoppdraget angående Nasjonale prøver med veiledning og oppfølging av kommunene. Fylkesmannen har i møter med kommunene kommentert og diskutert den relativt høye fritaksprosenten. Fylkesmannen vil arbeide videre med denne problemstillingen i 2009, bl.a. gjennom å gjennomføre tilsyn.

Fylkesmannen har gjennomført arbeidet med eksamensavvikling i henhold til oppdrag. I samarbeid med fylkesmennene i regionen har vi utarbeidet et hefte: "Rettleiing for behandling av klage på standpunktarakterar".

Fylkesmannen har medvirket veiledning og rådgivning mot kommunene vedrørende introduksjonsloven. Som et ledd i dette arbeidet har fylkesmannen deltatt i en nettverksgruppe for Agderfylkene og Telemark bestående av representanter for fylkesmennene, IMDI og andre institusjoner med ansvar for området i kommunene. Fylkesmannen har informert kommunene bl.a. i møter der opplæringsansvarlige deltar.

Fylkesmannen har i 2008 utbetalt tilskudd til fremmedspråklig undervisning. Tilskuddsordningen for fremmedspråklig opplæring viser en sterk økning i saker bl.a. på grunn av to parallelle ordninger (per capita og overgangsordningen). De ulike tilskuddsystemene på området er arbeidskrevende, særlig når begge ordningene går parallelt. Det betyr en stor økning i arbeidsmengde for å få sakene behandlet.

Fylkesmannen har i 2008 utbetalt tilskudd til leirskoleopplæring.

Oppgavene på utdanningsfeltet er utført i henhold til oppdrag. Knappe ressurser har imidlertid medført bevisst og hard prioritering og nedprioritering av aktiviteten på området bl.a. for voksenopplæring. Fylkesmannen har hatt problemer med å avsette tilstrekkelig ressurser på å gjennomføre hendelsesbasert tilsyn. En har også måttet nedprioritere arbeidet med strategiske planene under resultatområde 32.4.

Barnevern

Fylkesmannen har i 2008 fulgt opp kommunene gjennom oppfølging av fristskjemaer og halvårsrapporteringer.

Fylkesmannen har oppfylt kravene til tilsyn med barneverninstitusjoner. Vi har gjennomført individtilsyn og tilsynene etter systemrevisjonsmetoden. Det har i enkelte tilfeller ikke blitt ført tilsyn gjennom hele året, da institusjonene bare delvis har vært i bruk. Rettighetsforskriftens bestemmelser har også i år hatt mesteparten av vår oppmerksomhet. Fylkesmannen i Aust-Agder har også i 2008 oppfylt kravene til tilsyn på barnevernsområdet, både individtilsyn og systemrevisjonstilsyn.

Fylkesmannen har gjennomført kompetanseutviklingstiltak til internkontroll gjennom å arrangere seminarer og annen veiledning. Det er i samarbeid med fylkesmannen i Vest-Agder gjennomført en større konferanse for saksbehandlere i kommunene.

Familierett

Fylkesmannen har i 2008 hatt et betydelig omfang på informasjon og veiledningsoppgavene i forhold til ekteskapsloven og barneloven. Meklingsordningen i fylket fungerer tilfredsstillende.

På området separasjoner og skilsmisser mottar fylkesmannen noen saker vedrørende utenlandske skilsmisser som er meget arbeidskrevende. Fylkesmannen har utført arbeidsoppgavene på familieområdet i henhold til oppdraget.

Generelt barn og unge

Fylkesmannen har i 2008 lagt ned et betydelig arbeid med barn og unges oppvekstmiljø gjennom prosjekter som er initiert av flere departementer/direktorater. Det er arbeidet på tvers av avdelingene med flere temaområder. Oppdragene fra nasjonalt nivå er fulgt opp med interne samarbeidsrelasjoner. Helse – og sosialavdelingen og Utdannings- og familieavdelingen har på ledelsesnivå hatt planleggingsmøter med tanke på samordning av opplegg og tiltak. Videre har avdelingen bidratt med gjennomføring av tiltakene ut mot kommunene. Når det gjelder prosjektene Fysisk aktivitet og måltider samt forebyggende arbeid på området rus og tobakk, har det vært et nært samarbeid mellom Helse - og sosialavdelingen og Utdannings- og familieavdelingen. Et annet satsingsområde og samarbeidsområde er Psykisk helse i skolen. Avdelingen har hatt svært begrensede ressurser til å følge opp dette prosjektet som derfor i hovedsak er ivaretatt av Helse - og sosialavdelingen. Avdelingen har i deler av 2008 hatt ansvaret for å ivareta barn og unges oppvekstmiljø knyttet til plansaker og har i den sammenheng deltatt på ukentlige møtene sammen med andre aktuelle avdelinger.

Likestilling

Fylkesmannen har hatt et økt fokus på likestilling i 2008. Embetet deltok som ett av fire på et nyttig arbeidsseminar i regi av likestillingsombudet i mai. Det har blitt utarbeidet et 16 siders notat om likestilling i fylket, basert på tilgjengelig statistikk og erfaringer. Notatet er publisert via hjemmesiden vår, og delt ut i kommunemøter. Tema omtales i møter med kommunens ledelse, der notatet blir introdusert som både en betenkning omkring utfordringsbildet, og til inspirasjon for kommunene til å gå inn i sine egne data.

Fylket kommer dårlig ut på SSB`s likestillingsindeks, hvilket er bakgrunnen for vårt fokus. Likestilling handler mye om utdanning og levekår, og er også tatt inn i folkehelsearbeidet, på linje med universell utforming. Et annet viktig fokusområde er heltid og deltidsarbeid. Fylket er inne i en positiv utvikling, men ligger fortsatt blant de fylker med høyest andel deltidsarbeidende kvinner i omsorgssektoren.

Fylkesmannen har i 2008 valgt å fokusere på arbeidet med likestilling i barnehagen gjennom å kompetanseheve og motivere de barnehageansvarlige i kommunene. Fylkesmannen bidro som ledd i dette arbeidet til å gjennomføre en studietur for barnehageansvarlige i kommunene. Tema for studieturen til Island var likestilling. Midlene til likestillingsarbeid ble fordelt mellom studieturen og et prosjekt i to barnehager med tema likestilling i barnehagen.

Det ble også i år arrangert en konferanse for menn i barnehagene i samarbeid med fylkesmannen i Vest-Agder. Fylkesmannen er også med i en gruppe ved UiA som har tema "Menn i barnehage." Denne gruppa er nå rekrutteringsteam. Det generelle MiB-arbeidet i fylket ligger dessverre langt nede for tida. Aust-Agder har relativt få menn i barnehagene, og det er vanskelig å rekruttere menn til MiB-arbeidet.

For det interne arbeidet med likestilling i embetet vises det til omtalen i kap. 1.

Med utgangspunkt i Utdanningsdirektoratets lister (foreløpige GSI-tall for skoleåret 2007-08) gjennomgikk fylkesmannen materialet for skoler som så ut til å bryte Stortingets forutsetninger om forsvarlig gruppestørrelse. For alle de berørte skolene kom det fram behov for å korrigere de foreløpige GSI-tallene, og det var ikke grunn til å gi pålegg om ressursøkning. Det vises for øvrig til særrapporteringen til Utdanningsdirektoratet.

2.4 Arealdisponering og byggesaker

Kontroll

Følgende er rapportert:

Formidling av statlig politikk mm

arbeides det aktivt med, og med brukbare resultater, men ikke problemfritt. Overfor kommunene formidles dette i hovedsak gjennom kommuneplanprosesser og reguleringsplaner, egne møter mot politikere og kommuneadministrasjonene. Internt i embetet er alle avdelingene involvert i et "planforum" som samkjører utspill overfor kommunene.

Balansegangen mellom å ta hensyn til kommunalt sjølstyre og å formidle og ivareta nasjonal politikk er vanskelig. Det er også en generell tendens i kommunene til å fravike kommuneplanens intensjoner i særlig LNF-områdene, ved å imøtekomme dispensasjoner, framfor å styre etter vedtatt plan. Dette har både en ressursmessig side, ved at det offentlige bruker svært mye tid på dispensasjonsbehandling, men òg en prinsipiell side ved at vedtatte planer får mindre betydning. Behandling av dispensasjoner etter pbl og embetets påklaging overfor kommunale vedtak har også mye å si for hvordan statlig politikk forstås og følges opp. I år har embetet klaget på flere dispensasjoner enn vi har gjort tidligere. En generell merknad om at mange lokalpolitikere er lite innstilt på å ta nasjonale føringer inn over seg, bør også uttrykkes særskilt.

I 2008 har en hatt et sterkt press med tanke på behandling av saker etter plan og bygningsloven som vi og hadde i 2007. Vi ser imidlertid en viss utflatning i antall plansaker og dispensasjoner når vi ser antall saker over en årrekke. Med forbehold om indirekte tall via Ephorte, ligger antall plansaker på 140 (melding + offentlig høring = 1 sak) og antall dispensasjoner (§ 7 i pbl) på 576. Regionale planprosesser og samordning mellom statsetater og fylkeskommune fungerer bra, men det er begrensede tilgjengelige ressurser. For øvrig vil "samordning" bli rapportert i kap.2.1 Universell utforming, er rapportert samtidig med foreløpig årsrapport i eget skjema slik dep/direktoratene har bedt om. Det blir for øvrig kommentert i flere sammenhenger. Barnehageutbygging har fra et arealplanperspektiv gått uten store problemer.

Sentrale pbl-tema som nevnes i tildelingsbrevet som strandsone, fjellområder, villrein, grøntstruktur, friområde i by, RPR Barn og Unge, truede arter, RPR- ATP/ klima/kjøpesenterpolitikken:

I 2008 har vi brukt i overkant av 4 årsverk på plan-arbeid. Alle disse temaene er sentrale i vår saksbehandling, men det er ikke tvil om at det er strandsoneforvaltning som det settes inn mest ressurser på, både innenfor resultatområde 6 og også i forhold til alle miljøvernavdelingens resultatområder. Miljøvernavdelingen i Aust-Agder var også sekretær for kystsonenettverket for fylkene mellom Østfold og Vest-Agder i 2008. Nasjonal villreinpolitikk blir i større og større grad fokusert og innarbeidet i planer og tatt hensyn til ved dispensasjoner. Fylkesdelplan om temaet, er satt i gang (5 fylker), men er enda ikke kommet langt. Leveområdet for villrein kartlegges under Skinnarbu villreinsenter. Kjøpesenterproblematikken er blitt meget fokusert pga av ny forskrift om RPB, og vi mener at dette har ført til en ny bevissthet omkring saken av alle involverte. For truede arter har det vært 3-4 saker som har fått mye oppmerksomhet i året som har gått. Dette har medført større bevissthet om temaet, men også økt konfliktgrad om saken. På dette området er det åpenbart at vi enda mangler mye kartfestede registreringer før vi kan gjøre en kvalitetsjobb.

For temaene som er nevnt ovenfor føler vi at fylkesmannen gjør en god jobb og følger opp sentrale signaler, men det skal ikke underslås at konfliktgraden kan være stor, særlig for strandsonesakene. I fjellet har villreinproblematikken "satt seg" i den forstand at det er liten konflikt mellom hyttebygging og villrein i de sentrale områdene, konfliktene oppstår i mer diffuse randområder.

Med tanke på grønnstruktur (markagrense), friområder i by, RPR Barn og Unge og klimatiltak forsøker vi å følge opp nasjonal politikk, men lykkes i mindre grad. Stedsutvikling og bo-kvalitet er nok det vi i minst grad greier å følge opp. Årsaken til dette er dels ressursmangel, og dels mangel på konkretisering og tydelige sentrale signaler. Det er ikke tvil om at mens strandsone-, villrein- og kjøpesenterpolitikken hvor den nasjonale politikken er klart uttrykt, og fører til streng oppfølging fra fylkesmennene, vil mer vage signaler om for eksempel landskap, bo-kvaliteter og markagrenser, føre til tilsvarende tilbakeholdenhet. Vår erfaring er at jo mer konkrete sentrale signaler er, jo bedre oppfølging fører dette til.

Et særlig forhold som krever overvåkenhet fra Miljøverndepartementets side nevnes eksplisitt: I sentrumsnære byområder i kystbyene dukker det opp større byggeprosjekter der utbygger av bl.a økonomiske grunner legger opp til et betydelig innsalg av fritidsboliger. Dette vil i neste omgang fortrenge mindre bemidlede, faste boligsøkere, lenger ut fra bykjernen. Dette er en utvikling som fører til sentrums-spredning og større bilavhengighet. Samtidig vil utbygger argumentere med at prosjektene står og faller med salg av fritidsboliger.

Ny plan og bygningslov blir formidlet ved et større kursopplegg i samarbeid med fylkeskommunen i april 2009.

Regional utvikling, bomiljø mm

Fylkesmannen har hatt fokus mot utvikling av og økt verdiskapning innen landbruk og landbruksbasert virksomhet, men med et helhetlig perspektiv på arbeidet. Arbeidet utføres i nært samarbeid med det regionale partnerskapet, Aust-Agder fylkeskommune og Innovasjon Norge Agder.

Fylkesmannen registrerer for tida stor aktivitet i kommunene i fylket angående initiativ og prosjekter som tar sikte på å opprettholde eller styrke bosettingen. I Aust-Agder har kommunene Iveland, Vegårshei og Åmli på gang prosjekter knyttet til bosetting. Valle kommune er i ferd med å sette i gang et "Småbruksprosjekt" for å øke bosettingen.

Fylkesmannen arrangerte i 2008 "Framtidsbygda" i samarbeid med fylkesmannen i Vest-Agder, Aust-Agder fylkeskommune, Vest-Agder fylkeskommune, Innovasjon Norge, avdeling Agder, KS Agder, landbrukets faglag og Setesdal regionråd. Formålet med arrangementet er å rette oppmerksomheten mot områder og samfunn som ikke har fått tatt del i den befolkningsutvikling som har skjedd på Agder siste tiår.

Jordvern

Jordvernet er blitt betydelig styrket de siste årene. Det er knyttet betydelige forventninger til oppfølgingen av jordvernrapporten "klimaskifte for jordvernet" som ble overlevert landbruks- og matministeren i januar 2008.

Fylkesmannen er tydelig på oppfølgingen av den nasjonale politikken, og fokuserer særlig på at de løsninger en kommer fram til i kommuneplan må få en forpliktende oppfølging i reguleringsplaner og enkeltsaker. Fylkeslandbruksstyret har fulgt opp Fylkesmannens innstilling om innsigelse til kommunale arealplaner etter plan- og bygningsloven, og det er derfor ikke oversendt noen saker til Statens landbruksforvaltning fra Aust-Agder.

Jordvernet i Aust-Agder er i 2008 i hovedsak utfordret gjennom boligbygging ved by- og tettstedsutvidelser, veibygging, samt ved spredt boligbygging. Det er som tidligere kommunene Arendal, Grimstad, Lillesand og Birkenes som har den største andel av slike saker i Aust-Agder. Landbruksdirektøren har i 2008 holdt innlegg i kommunestyrene i de nevnte kommunene og understreket kommunenes ansvar for å ivareta viktige jordbruksarealer.

Kulturlandskap

Flere jordbruksområder i Aust-Agder er i dag preget av begynnende gjengroing med de følger det får for arealbruk og kulturlandskap. Gjengroing fører til tap av kulturhistoriske, biologiske og estetiske verdier.

I samarbeid med Norsk Genressurscenter og Fylkesmannen i Vest-Agder har vi støttet Prosjektet "Arvesølv 2008". Prosjektet har hatt fokus på aktiv og målbevisst skjøtsel som tar vare på biomangfoldet i de mest verdifulle områdene som er kartlagt i kulturlandskapet. Dette er områder som er registrert gjennom nasjonale kartleggingsrunder, og som er gitt verdien A-"Svært viktige" eller B-"Viktige" områder. I samråd med grunneiere og brukere er det utarbeidet skjøtelsesplaner for de utvalgte områdene.

Prosjektet går videre i 2009, og da utvides arbeidet til Rogaland, Hordaland og Telemark.

I Aust-Agder har vi fulgt opp arbeidet med "Utvalgte kulturlandskap i jordbruket" i henhold til gitte retningslinjer. I første omgang ble det fremmet et begrunnet forslag med fire områder i prioritert rekkefølge, ett i hver landskapsregion. Etter tilbakemelding fra det sentrale utvalget for prosjektet er det arbeidet videre med to områder, Rygnestad i Valle kommune og Åraksbø i Bygland kommune.

Det er stort lokalt engasjement, både fra kommunene og grunneiere, for å arbeide videre med planene for bevaring og bruk i begge områdene. Samarbeidet med fylkeskommunen har fungert meget godt under prosessen med utvelgelse og prioritering av områdene.

Trygghet og beredskap.

Beredskapsenheten deltar på embetets ukentlige planmøte koordinert av miljøvernavdelingen. En påser at det blir tatt nødvendige beredskapsmessige hensyn og at det blir stilt krav om ROS-analyser der det er aktuelt. Alle 15 kommuner har utarbeida overordnede ROS-analyser. Samfunnssikkerhet er innarbeida som et overordna styrende prinsipp ved all samfunnsplanlegging. Embetet utarbeidet fylkes ROS-analyse i 1999. Den er til kontinuerlig revisjon – tema for tema. Innholdet er styrende for aktivitet, prioriteringer og øvelser. Ekstremhendelser som storm, flom, kraftig snøfall og bortfall av strøm og tele har størst fokus. Ras og skred blir omtalt der det er relevant. Embetet har i 2008 gjennomført et klimaseminar med god deltakelse.

Klagesaker

Antall mottatte klagesaker etter plan- og bygningsloven totalt (også byggesaksdelen) er relativt stort i Aust-Agder, ca. 200 saker i 2008. Sakene er sterkt prioritert og departementenes krav om gjennomsnittlig saksbehandlingstid på maks 3 mnd. er overholdt, men en del saker har tatt mer enn 3 mnd. De nasjonale målene for bygningspolitikken er fulgt opp ved behandlingen av klagesaker. Det er behandlet 10 klagesaker som settefylkesmann for Telemark i 2008.

2.5 Landbruksbasert næringsutvikling

Kontroll

Følgende er rapportert:

Biologisk mangfold og artsforvaltning

Nedbygging og fragmentering av naturområder er en hovedutfordring. Mangelfull kartlegging fra 1. generasjon naturtypekartlegging og usikkerhet omkring når byggeområder er kartlagt godt nok, er problem vi stadig møter. Et par-tre større plansaker der sjeldne/truede arter har dukket opp i "siste runde," har satt temaet på media-dagsordenen i 2008. Vi avventer for øvrig ny naturmangfoldlov. Arbeidet mot spredning av fremmede arter er fulgt opp i den grad vi har ressurser. DN's kartlegging omkring problematikken blei besvart i desember. Det er særlig innafor ferskvannsfisk problemet er påtrengende i fylket. Mtp enkeltarter er det villrein, villlaks og damfrosk (egen handlingsplan), som har størst fokus. Igjen melder vi fra at narremarihånd bør få egen handlingsplan. For øvrig viser vi kap 2.4 og 3 når det gjelder biologisk mangfold i lys av plan og bygningsloven.

Landbruksbasert næringsutvikling

Fylkesmannen følger opp den regionale strategien for næringsutvikling i tråd med de nasjonale retningslinjene. Arbeidet med næringsutvikling utføres i nært samarbeid med det regionale partnerskapet, der fylkeskommunen, Innovasjon Norge, Agder og faglagene i landbruket deltar.

Fylkesmannen har et godt samarbeid med fylkeskommunen om regional utvikling, og det er etablert et godt opplegg for etablererveiledning/rådgiving/kursaktiviteter gjennom Etablererservice/Etablerersenteret/Kulturfabrikken i Aust-Agder.

Fylkesmannen deltar også i flere utviklings- og tilretteleggingsprosjekter sammen med fylkesmennene i Telemark og/eller Vest-Agder og Innovasjon Norge. Av de viktigste kan nevnes Beiteprosjektet, Grønn varme på Agder og Women in Business 2009-2011. Prosjektet skal skape nettverk og styrke Skagerrakregionens konkurransekraft gjennom å stimulere til innovasjon, utvikling og bærekraftig vekst i små og mellomstore bedrifter drevet av kvinner. Prosjektet er delvis finansiert med EU-midler.

Kommunene er førstelinjetjenesten i den utøvende landbrukspolitikken og er vår viktigste samarbeidspartner. Fylkesmannen har også i år lagt stor vekt på å pleie dialogen med kommunene på alle nivå og i alle saker som angår landbrukspolitikken. Vi er imidlertid bekymret for nedbyggingen av landbrukskompetansen samt prioriteringen av oppgavene på landbruksområdet i mange kommuner. Dette går særlig ut over næringsutviklingsarbeidet, og er tatt opp i møter med ordførere og rådmenn.

Fylkesmannen har vært i dialog med Innovasjon Norge om videreutvikling av kommunenes arbeid med lokal næringsutvikling. Gjennom besvarelse av utsendt spørreskjema fra KS/IN til det regionale partnerskapet, er det gjort opp status for situasjonen i Aust-Agder.

En hovedkonklusjon er at alle kommunene er med i regionale samarbeid med varierende grad av forpliktelse. Sterkere grad av formalisering har det siste året skjedd i takt med etablering av nye regionale fond (Arendal/Grimstad/Froland). Fra før eksisterer Setesdal Regionråd, Knutepunkt Sørlandet og en noe løsere organisering i Østregionen (regionalt næringsteam).

Prioritering av arbeidet med næringsutvikling varierer mye, fra de kommunene som har egne næringssjefer/næringskonsulenter i tillegg til kommunale næringselskap til de som kun legger egne ressurser inn i et regionalt spleiselag. Samarbeidet mellom landbruksforvaltning og næringsapparat er også svært varierende. Grad av robusthet varierer, spesielt siden forankring i toppledelsen i kommunene generelt er svak og at funksjonene i mange kommuner er svært personavhengige.

Fylkesmannen har revidert Regionalt miljøprogram som er sendt Statens landbruksforvaltning for godkjenning.

Økologisk landbruk

I tiltaksplanen for 2008, som bygger på Handlingsplanen for 2006-2010, er det lagt vekt på tiltak for å øke interessen for økologisk landbruk blant forbrukere og produsenter. I tillegg satses det på å bedre omsetningsmulighetene for økologiske produkter og styrke veiledning og nettverksbygging.

Fylkesmannen har et godt samarbeid med lokale aktører slik som forsøksringen, OIKOS og Grønn hverdag. Prosjektet "Økomat Agder" rettet mot storkjøkken, barnehager og skoler som støttes av SLF ble videreført ut året.

SLF innvilget søknaden fra kommunene Arendal og Grimstad om å bli foregangskommuner for utvikling av produksjon og forbruk av økologiske matvarer. Dette er det eneste Økoløftprosjektet på Agder, og vil kunne gi positive ringvirkninger i hele regionen. Fylkesmannen bidro aktivt i prosessen for å realisere prosjektet.

På landsbasis er det økologiske arealet 4,7 %, i Aust-Agder ligger vi litt etter med 3,8 %, men enkelte kommuner er kommet langt i omleggingen til økologisk produksjon. I kommunene Iveland og Valle er nå henholdsvis 10% og 22% av jordbruksarealet økologisk. Grovfôrproduksjonen er nokså dominerende innen økologisk jordbruk i Aust-Agder i dag. Det er stort behov i markedet også for de andre produksjonene.

Inn på tunet

Fylkesmannen arrangerte i 2008, i samarbeid med Fylkesmannen i Vest-Agder, Innovasjon Norge og Nasjonalt kompetansesenter for demens, landskonferansen "Veien til livskvalitet og mestring".

Inn på tunet har et stort potensial m.a. i lys av utfordringene innenfor helsevesenet, men utfordringen er å få de større kommunene på banen. For styrke innsatsen på området blir det nå opprettet en arbeidsgruppe på tvers av avdelingene i embetet. Inn på tunet vil også i større grad enn hittil bli en del av kommunedialogen.

Innlandsfiske

På bakgrunn av handlingsplan for innlandsfiske fra LMD har Fylkesmannen satt fokus på tiltak som kan fremme utvikling av verdikjeden for innlandsfiske. Fylkesmannen har m.a. medvirket til bygging av nettverk og arrangering av diverse møter og fagdager. Basis for arbeidet er et aktivt miljø på Evje som har utvikla seg over lengre tid, og som etter hvert har fått en brei og god kompetanse på mange områder innen innlandsfiske. Leveringsmulighetene for fisk har vært gode i Evje da Setesdal Mat har tatt i mot mye fisk.

Utfordringen er å øke omsetningen og foredlingsgraden på fisken. Det er nødvendig å finne nye markeder og produkter for å utvikle innlandsfisket. Høsten 2008 ble det arrangert en Vilt - og rakfiskefestival på Hovden som satte fokus på gamle mattradisjoner i Setesdal.

Skogbruk

Fylkesmannen forsøker å være en aktiv medspiller i den langsiktige ressursutviklingen i skogbruket, i miljøetsatsingen i skogbruket og i arbeidet for økt verdiskapning og bruk av trevirke til energiformål. Dette arbeidet er m.a. knyttet opp mot verdskapingsprogrammene.

Fylkesmannen i Aust-Agder har ansvaret for prosjektleder for prosjektet "Grønn varme på Agder". Prosjektet har som formål å få til økt bruk av bioenergi og at landbruket skal ha en sentral rolle som leverandør av ferdig varme basert på biobrensel.

Fylkesmannen har et godt samarbeid med Fylkeskommunen, Innovasjon Norge og Trefokus angående tre og trebruk. Dette innebærer igangsettelse av flere prosjekter med basis i økt verdiskapning innen trebransjen og innovasjon og nyskaping med utgangspunkt blant annet i Sørlandsk byggeskikk og treindustri.

Trebiennalen 2008 ble arrangert i Risør. Gjennom konferansen ønsker en å fokusere på nyskaping, moderne trearkitektur, design, utvikling og moderne trebruk. Bak Trebiennalen står Vest-Agder fylkeskommune i samarbeid med Aust-Agder fylkeskommune, Fylkesmannen i Aust-Agder, Fylkesmannen i Vest-Agder, Innovasjon Norge og Trefokus.

I tilknytning til Trebiennalen arrangerte Fylkesmannen i samarbeid med Risør kommune og Aust-Agder fylkeskommune et seminar med spesiell fokus på ubehandlede trefasader og detaljering av trehus, samt restaurering og rehabilitering av eldre trehus. Fylkesmannen har også bidratt med informasjonsvirksomhet m.a. gjennom Bygdesagforeningen på Agder i form av en rekke faglige arrangementer om trebruk, lauvtre og spesialprodukter.

Fylkesmannen har arrangert skogfaglige samlinger for kommunene og skognæringen der behovet for økt planting og stell av ny skog er belyst.

Veterinærordningen

Fylkesmannen har fordelt vakt- og administrasjonstilskuddet til kommunene i henhold til retningslinjer gitt i m.a. rundskriv 57/07 fra SLF og prioritert søknader fra kommunene om stimuleringstilskudd.

Kontroll

Fylkesmannen har gjennomført forvaltningskontroll innenfor landbruksforvaltningen i 2008 i henhold til gitte retningslinjer fra SLF. To av medarbeiderne på landbruksavdelingen har deltatt i et kompetanseutviklingsprogram i regi av SLF. Kontrollen ble gjennomført i tråd med kontrollplanen og i alt 3 kommuner ble kontrollert. Tema for kontrollen var Produksjonstilskudd i landbruket (PT), Regionalt miljøprogram (RMP) og Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL). De fleste avvikene som ble avdekket var knyttet til SMIL-ordningen. Kommunene fikk pålegg om å endre sine rutiner. Ingen av kommunene fikk krav om å trekke tilbake tildelt tilskudd.

Rovvilt

Arbeidet med de regionale rovviltnemndene fungerer bra. Vi har moderate erstatningsutbetalinger pga av rovdyrskade i år. Ulven fra 2007 har ikke gjort mye ut av seg, men ulv ble igjen dokumentert i fylket helt på tampen av 2008-sesongen. Samarbeide mellom miljøvernavdelingen og landbruksavdelingen fungerer godt, og overfor næringa har vi hatt et bra samarbeid, særlig med tanke på "året etter ulv"-problematikk i Åmli. Også i år ble reservebeite for tidlig nedsanka sau benyttet.

Vern, kartlegging, vannforvaltnign.

Vi viser til kap.3 for detaljer. Generelt er bildet at vi i 2008 har gjort en god jobb på skogvern, og pr dags dato er involvert i mange skogvernesaker på ulike stadier. To områder ble vernet 19. desember 2008. Vi har pr dags dato tilbud om 3 områder hvor det skal foretas biologiske registreringer, 1 område som er ferdig registrert, 2 områder hvor det forhandles med grunneier, 4 områder sendes på høring i januar, hvorav 2 ligger i brannområdet i Froland. Mtp forvaltningsplaner har vi måtte skyve arbeidet foran oss, men pga av økte ressurser for 2009, regner vi med å kunne levere i innværende år. Marint vern er lagt på is fra sentralt hold, vannforvaltningsarbeidet går som normalt. Næringsutvikling i samband med vern er i første rekke aktuelt for SVR,(Setesdal Vesthei og Ryfylkeheiene landskapsvernområde) som har lokal forvaltning. Vi får ekstra midler til naturtype-kartlegging i 2009 og vi er allerede i gang med anbudsrunder. Første generasjons marin kartlegging er nå ferdig for hele kystripa vår.

Klimapolitikk

Fylkesmannen har oppfordra kommunene til å lage egne klima- og energiplaner, men det er fortsatt noen kommuner som ikke har kommet i gang med arbeidet. Fylkesmannen arrangerte en større klimakonferanse i 2008 med god deltakelse. Tema for konferansen var i hovedsak arealplanlegging og beredskap som følge av klimaendringer. Med hensyn til arealplaner og klimahensyn, se egen merknad helt sist i kap 2.4.

Fylkesmannen har medvirket aktivt under fylkeskommunens utarbeidelse av energiplan som vil være et viktig dokument i klimaarbeidet i fylket framover. Vi håper at fylkeskommunen vil følge opp aktuelle tiltak i sitt videre arbeid.

Fylkesmannen har i samarbeid med Skogselskapet i Aust-Agder arrangert temamøte om skogens muligheter i klimasammenheng. Formålet med møtet var å sette fokus på betydningen av å drive et aktivt skogbruk, slik at bindingspotensialet på aktuelle arealer utnyttes optimalt. Det er utarbeidd en kommunevis oversikt som viser klimautslipp og skogens opptak av klimagasser.

Fylkesmannen har sammen med Arendal kommune og Aust-Agder fylkeskommune satt fokus på arbeidet med å bli klimanøytrale i regionen. Vi har deltatt i et nettverk som har vektlagt informasjon og tiltak for å bli klimanøytrale.

Fylkesmannen har i samarbeid med Universitetet i Agder arrangert Energi-konferansen Sør 2008. Med klima som bakteppe ble det satt fokus på alternative klimanøytrale energiformer i regionen og på bygging av lavenergihus og passivhus. Det er spesielt mange tiltak innen Energiomlegging, som kan gjennomføres i kommunene for å bli en mer klimanøytral region.

Forurensing

"Må" oppgaver er fulgt opp i så stor grad vi hatt ressurser til det. For få medarbeidere og E-18 utbygging med stor forbruk av våre "tjenester" er de umiddelbare årsakene til ressursknapphet i 2008. Dette er formidlet til SFT. "Forurensa sediment" er fulgt opp. Grunnforurensings-oppgavene er under arbeid. Landsomfattende aksjoner er fulgt opp, likeså kommune-tilsyn/undersøkelsen med det forbeholdet at vi bare tok 2 kommuner.

Konsesjonene til avfallsdeponiene ble forsinket, og ble først gitt i 2009, og det siste deponiet gjenstår. Oppfølging av utslipp frå kommunal avløpssektor i henhold til nytt regelverk er ikke utført. Miljøstatusarbeidet gjøres, men dessverre ikke så raskt som vi hadde ønsket. Oppfølging av databasene vil bli prioritert i 2009.

2.6 Samfunnstryggleik og beredskap

Den store skogbrannen i Mykland i Froland ga en spesiell beredskapsmessig utfordring i 2008. Fylkesmannen fulgte håndteringen av brannen tett, hadde en rapporterende og understøttende rolle ved hendelsen, og ivaretok også viktig kontakt for å sikre drift av kritisk infrastruktur.

Videre var starten på 2008 preget av snøfall og sterk vind med påfølgende bortfall av kraft, tele og informasjonskanaler. Scenario har gjentatt seg årlig med varierende styrke og omfang siden 2006. Dette har derfor stor oppmerksomhet hos oss.

Fylkes risiko- og sårbarhetsanalyse skal holdes åjour med en syklus på ca hvert 4 år. Dette arbeidet pågår og trekkes videre med inn i 2009. Analysen er styrende for prioritering av tilsyn, faglige oppdateringer, øvelser, temadager og utforming av beredskapsplaner. Hovedfokuset var i 2008 rettet mot å avdekke sårbarhet knyttet til ekstremvær, bortfall av kraft, tele og info. Vår oppfølging av ansvarlige etater og berørte kommuner er derfor preget av dette. Arbeidet var organisert i 3 prosjekter.

- **Prosjekt i regi av fylkesmannen med støtte PTs, Agder energi og NRK.** Alle våre 5 kystkommuner er gjennomgått ift sårbarhet i strømforsyning, sårbarhet i kommunikasjon og teletjenster og internett. Dette er fulgt opp med en temadag og erfaringsutveksling for alle våre kommuner og fylkets etater. Grimstad og Lillesand er tatt ut som eksempelkommuner utvikling av veileder på ROS på henholdsvis strømforsyning og sikring av e-kom tjenester.
- **Prosjekt i regi av PTs i samarbeid med 5 fylker herunder Aust-Agder.** Alle fylkene har definert samfunnskritiske og kritiske brukere. PTs har undersøkt deres avhengighet av tele og e-komtjenster og sett på uavklarte forhold mellom bruker og tilbyder sett opp mot e-kom forskriften §8. Arbeidet er videreført med regionale møter, temadager og øvelser.
- **Prosjekt i regi av NVE med støtte fra kraftforsyningen, PTs, Vegvesenet og fylkesmannen i Aust-Agder.** I løpet av 2008 har prosjektgruppen laget en nasjonal veileder for øvelser av av berørte parter mot ekstremvær, kraftig bortfall av strøm tele og info. Dette basert på vårt øvingsopplegg fra 2007. Det er også utarbeidet fullstendig øvingsopplegg for en pilotøvelse som ble gjennomført 3. februar 2009 for fylkesmannen vest-Agder m/berørte etater. Opplegget skal etter evaluering bli den nasjonale veilederen for slike øvelser.

Det er i 2008 gjennomført et klimaseminar basert på samarbeid med DSB, Bjerknessenteret, våre fagavdelinger, fylkeskommunen og kommunene. Seminaret belyste, klimautfordringene i et globalt perspektiv, organiseringen av klima nasjonalt, regionalt og kommunalt, myndighetenes krav og forventninger ifm miljø, arealplanlegging og beredskap som følge av klimaendringer. Dette arbeidet videreføres i 2009 gjennom en tverrfaglig arbeidsgruppe ved embetet.

Arbeidet med oppfølging av loven om helsemessig og sosial beredskap og smittevern har pågått en årrekke. Risiko og sårbarhetsanalyser, planverk, kriseforebyggene og skadebøtende tiltak fulgt opp ved tilsyn, temadager og øvelser. Til nå er det gjennomført 13 fullskaløvelser på smittevern i Aust-Agder. Lillesand og Grimstad kommuner ble øvet i 2008. Fylkets ROS- analyse på smitte/pandemi og dyresykdommer er under revisjon. Dette arbeidet startet i 2008 og er forventet ferdig i 2009.

Atomberedskapsutvalget, berørte etater og kommuner ble fulgt om en omfattende temadag senhøstes i 2007. Dette grunnlaget ble tatt videre med inn i 2008 hvor det ble gjennomført 2 øvelser som involverte ABU, enkelte kommuner, deler av fylkesberedskapsrådet. Ny mal for atomberedskapsplaner i kommunene blir fulgt opp ved tilsyn/beredskapsgjennomganger.

Fylkets ROS-analyse og andre etasvise analyser/trusselvurderinger blir presentert der hvor det er naturlig. Fylkesberedskapsrådet har gjennomført sitt årlige møte. Deler av rådet var også involvert ifm brannen i Froland.

Deler av fylkesmannens krisestab er øvet en gang ifm øvelse i regi av DSB, SHDir og NSM. Arbeidet med samfunnsikkerhet følges opp kontinuerlig ved gjennomgang av kommuneplaner, arealplaner og bebyggelsesplaner. Det legges stor vekt på dialog og tidlig involvering. Det er derfor lite innsigelser fra beredskapsenheten.